



CZEGLÉDI IMRE

*Munkácsy Békés megyében*



1892

CZEGLÉDI IMRE  
MUNKÁCSY BÉKÉS MEGYÉBEN

A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 17.  
Publications from Museums of Békés County  
Mitteilungen der Museen des Komitates Békés

Sorozatszerkesztő:  
SZABÓ FERENC

CZEGLÉDI IMRE

*Munkácsy  
Békés megyében*

BÉKÉSCSABA

1994

Szerkesztette  
SZABÓ FERENC

ISSN 0139 0090  
ISBN 963 7219 196



Készült a Gyomai Kner Nyomdában  
a nyomda alapításának 112. esztendejében  
Felelős vezető: Papp Lajos ügyvezető igazgató  
☎ 66/386-172

✍  
Tipográfia: Petőcz Károly

Kiadja a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága,  
Békés Megye Önkormányzatának támogatásával  
Felelős kiadó: Szabó Ferenc megyei múzeumigazgató

## Bevezetés

Nincs még egy személyisége a magyar művészettörténetnek, akinek élete annyira ismert lenne a közönség előtt, mint Munkácsyé. Ez elsősorban a róla szóló regények hatása, olyan műfajé, amelyben a tények és az írói fantázia szabadon váltja egymást, a valóság keveredik az írói fantáziával – s az olvasó „életrajz”-ként kezeli a kor divatjának megfelelően megírt művet. Eszerint ítéli meg a „főhóst”, akinek alakja azonban része nemzeti kultúránk kincsesházának, így nem közömbös, milyen képet kap róla az olvasó: tiszteletet ébreszt avagy épp tiszteletet rombol. Ezért nagy az irodalom felelőssége.

Munkácsy élete hálás regénytéma. A gyalupadtól a világhírig ívelő pályája eleve megadja a regény vezérfonalát. S az „életrajz” megírásához Munkácsy maga is hozzájárult, amikor az 1880-as években megírta gyermekkorának történetét 19 éves koráig, s az *Emlékeim*ben a dickensi nyomor elevenedik meg. Gyermekkorának felidézéséhez a szakirodalom is ezt a forrást használja.

Kétségkívül gazdagon megrajzolt gyermekkor. De vajon igaz-e? S nincs-e több, más, amit meg kell menteni a feledésből, hiszen minden év távolabb visz az eseményektől, egyre ritkul azoknak sora, akik ki tudják egészíteni a szótlan dokumentumokat. S kik voltak a szereplők? Hol a gyermekkor leírt világa?

Ezek a kérdések vezettek Munkácsy Békés megyei életének kutatásakor. A munka nem volt hiábavaló. Korabeli levéltári iratok, elsárgult újságok apró cikkei, lassan előkerülő családi levelezések gazdagították az *Emlékeim* világát.

Néha változik az ismert kép. Munkácsy önéletrajzában a nagyhírű barát, Daudet divatos naturalizmusának hatása, a szélsőséges jelenetek keresése felnagyította a gyermek és a nagybácsi ellentétét. Reök István alakja most közelebb kerül a valósághoz. De ugyanígy változik a Munkácsy gyermek- és ifjúkoráról kialakított kép nem egy részlete: életközelibbé válik, sokszínűbbé, a források vallatása

után. A kortársak megszólaltatása a híressé vált Miska életének egy-egy epizódját elevenítik meg, tágítják az *Emlékeim* világát.

Időben túllépve Munkácsy önéletrajzán folytattuk Munkácsy kötődésének kutatását a megyéhez, bemutatva annak forrását – elsősorban a negyedszázadon át itt lakó Reök családot – a vissza-visszatérést, a „hazalátogatás” emlékeit, egészen Munkácsy emlékének ápolásáig.

Emellett az aradi évek is bekerültek a kötetbe – bár nem Békés megye –, mert az Aradon töltött évek beékelődnek Békés megyei életébe, így azok megismerése teljesebbé teszi Munkácsy ifjúkorának bemutatását, megértését.

Munkácsy születésének 150. évfordulóján legyen ez a kötet tisztelőinek hálás megemlékezése.

I

MISKOLCTÓL BÉKÉSCSABÁIG

A Munkácsyról szóló hatalmas irodalom alig szól származásáról, családjáról. Édesapjáról mindig megemlítik, hogy kincstári sőtiszt volt, de mindössze ennyi. Többször megpróbálták származását tisztázni – sikertelenül. Ma már tudjuk, hogy 1800-ban született a Sáros megyei Sóváron sóhivatalnoki családból, s ugyanott kezdett dolgozni 15 éves korában. Különböző városokban eltöltött 20 évi szolgálat után jutott el a vidéki sóhivatalok vezető állásáig, a sóhivatali ellenőri tisztségig. 35 éves volt, amikor felesége 1835-ben meghalt, két gyermeket hagyván Lieb Mihályra: Ceciliát és Arnoldot, a későbbi katonairót.

Édesanyja származása teljesen ismeretlen maradt, pedig mind Munkácsy, mind a Munkácsy-irodalom gyakran említi a Reök családot, s többet közülük meg is örökített Munkácsy ecsetje. Illő tehát, hogy közelebbről megismerkedjünk az édesanya családjával.

Az adatok a nagy múltú Forgách grófok szabolcsi birtokához vezetnek. Mándokon, ebben az észak-szabolcsi falucskában volt gazdatiszt Munkácsy nagyapja. Az anyakönyvi adatok szerint „Tts Dominalis Tisztartó Röek Theofil úr” és „nemzetes Szélig Anna asszony” 1800-ban kötött házasságából – mai ismereteink szerint – hét gyermek született, közülük hatot felneveltek:

Karolina	Lajos	Pál Antal	Pál	Antal	Erzsébet	<i>István</i>
1801.	1806.	1808.	1809.	1810.	<i>Cecília</i>	Imre
szept. 22.	máj 5.	jan. 24.	febr. 12.	nov. 12.	1812.	1816.
		† febr. 1.			nov. 20.	aug. 4.

(Az anyakönyvek csak a kereszteleés napját tartalmazzák.)

Vegyes házasság lévén három gyermeket (Pál Antal, Cecília és István) római katolikusnak kereszteltek. Mivel azonban Mándokon 1816-ig római katolikus anyakönyvezés nem volt, keresztelésük bejegyzése a fényeslitkei római katolikus egyház anyakönyveiben található.

A Reök család jómódban élhetett. Minden fiúgyermeket magas iskolai végzettséghez segítettek. Lajos uradalmi ügyész lesz Pécssett, Pál főmérnök a Nagykároly melletti Kaplonyban, Antal gazdatiszt a Mátrában Cserépváron, István ügyvéd Pesten, majd Békéscsabán, s Cecíliáról, Munkácsy édesanyjáról is azt jegyezték fel, hogy művelt, iskolázott nő volt.

Innen választott hát feleséget 1839-ben a négy éve özvegyen élő Lieb Mihály, s második feleségével, a 27 éves Reök Cecíliával előbb Ungvárra, majd 1841-ben Munkácsra költöztek.

Házasságukból öt gyermek született: Emil, Aurél, Mihály, Gizella és Gyula. A középső, Mihály, a későbbi Munkácsy, akinek tehát két bátyja, egy öccse és húga s édesapja első házasságából két féltestvére volt.

A szabadságharc már az apa új állomáshelyén, Miskolcon találja őket. A csatazaj elől Lieb vidékre, a Cserépváron lakó Antalhoz küldi beteges feleségét és öt gyermekét. Őt magát negyvennyolcassága miatt elfogják s börtönbe vetik. Itt szerzett betegsége haláláig kíséri. S bár még visszakapja hivatalát, így családját is visszaviszi Miskolcra, hamarosan bekövetkezik az első tragédia: az édesanya 1850. január 12-én meghal.

Lieb ugyan másfél év múlva – 1851. szeptember 21-én – újra megnősült, fiatal felesége egy megyei tisztviselő özvegyének leánya, a miskolci ifjúság báljainak ismert táncosa, Eötvös Erzsébet azonban alkalmatlannak bizonyult a gyermekek nevelésére. A házasság rövid életű volt: fél év múlva, 1852. május 14-én Munkácsy édesapja is meghalt – agyvérzésben. Az öt gyermek árván maradt a fiatal mostoha házában. Munkácsy így emlékezik erről a napról önéletrajzában: „Egy napon mindnyájunkat ágyához hívott. Sohasem felejttem el ezt a képet: letérdeltetett bennünket és sorra megáldott, egyiket a másik után. Most is érzem, ahogyan kezével a fejem simogatja – most is látom a párnába süllyedő fekete haját és a tiszta homlokot.

Másnap reggelre meghalt . . .”

Az árvákat a Reök család vette magához. Munkácsy szerint négy nagybátyja és egy nagynénje „osztozott” fölöttük. Malonyai Dezső, Munkácsy életrajzírója úgy említi, hogy Emil és Gyula Cserépvárra került Reök Antalhoz, Aurél Kaplonyba Pálhoz, így Lajos kimaradt a nevelőszülők közül. Mihályt Reök István Békéscsabára hozza, és itt tartózkodik már húga, Gizella is Steinerné vendégszerető házában.

A gyerekek elszakadtak, s voltak, akik már többé nem is találkoztak.

A miskolci tragédiát alapos homály fedi még. A mostoha „kegyetlenségét” gyakran felvetik ugyan az életrajzírók, de nem tudhatni, hogy Munkácsy vagy a Reök család személyes közlésén, esetleg más – de sohasem közölt – dokumentumon alapul ez a kép, vagy éppen a „mostoha” szóhoz tapadt pejoratív tartalmat ruházták rá Lieb fiatal feleségére.

*Munkácsy édesapja*  
Olajfestmény.  
Ismeretlen festő.  
Munkácsy Mihály  
Múzeum, Békéscsaba



Azt már mi is említettük, hogy a fiatal feleség alkalmatlannak bizonyult a gyermekek nevelésére. Ezt Vadnay Károly, miskolci születésű kortárs író visszaemlékezésére s egy 1882-ben Munkácsyhoz írt levélre alapoztuk. Írója, Papp István elmondja, hogy anyja, özv. Papp Istvánné Miskolcon lakott, és Munkácsy legidősebb testvére, Emil náluk volt kosztos diák, amikor iskoláit végezte; „... egy alkalommal nagy Bátya Reök István úr egy 7–8 éves hideglelés kisfiút hozott anyámhoz hogy könyörüljön a beteg gyermekem miután mostoha annya ápolása alatt a gyermek nem lesz jobban. – Szegény boldogult Édes Anyám a kisfiúnak rögtön ágyat vettetett és nála felgyógyult – azon kisfiú ön volt...”

Úgy látszik, a körülmények valóban olyanok voltak, hogy a gyermekek nem maradhattak a mostoha házában.

S a mostoha, két évtizeddel az elválás után, 1872-ben levelet ír Munkácsynak:



*Munkácsy édesanyja*  
Olajfestmény.  
Ismeretlen festő.  
Munkácsy Mihály  
Múzeum, Békéscsaba

„...te voltál a Gyermekek közt nékem a leg kedvesebb, és szeretelek volna magamnál tartani, de a Rögök (Reökök – C. I.) nem akarták, hogy egy fijatal Nőnek nem lehet férfit nevelni. Így elvittek tőlem...” Továbbiakban elpanaszolja, hogy azóta sok csapás érte: anyja meghalt, háza leégett, s most szerény panziójából él. Őrzi még férjének, Munkácsy édesapjának arcképét, és szeretné Munkácsynak adni. Aláírás: „özv. Lieb Mihályné.”

Az élettől megtört asszony szólal meg ebben a levélben. A kezdetleges írásból azt is megállapíthatjuk, hogy nagy műveltségbeli különbség volt Munkácsy édesanyja és mostohája között.

S amikor már tanácstalanul állunk az ellentmondó leveleket olvasva, hajlamosan arra, hogy előbb egyiknek, aztán másiknak adjunk igazat, Liebné jelentkezése után fél évvel – különös véletlen! – Munkácsy újabb váratlan rokoni levelet

kap, ezúttal bátyjától Eperjesről. A pénzügyórré lett Emil hallotta, hogy Miska híres emberré vált, de csak most sikerült a címét megtudnia.

A levél első része mintha a mostoha levelére válaszolna:

„Szeretett Öcsém!

Huszonhárom év telt el azon nap óta, melyen családunkat szeretett jó atyánk elhunyt következtében a legvégső csapás érte, és ez volt azon nap, melyen szörnyeteg mostohánk által a szülei házból kiutasítva; mi testvérek bánatteljes szívvel talán örökre búcsúzánk. Azon napon tehát, melyen jó atyánk feledhetetlen jó anyánkat sírjába követé, elszéledtünk és egymást többé nem láthattuk.” S bár – mint írja – Aurél és Gyula meghalt, szeretné testvéreit, akiket nem ismer, még egyszer keblére szorítani.

Ezzel lezárultak a miskolci évek dokumentumai, és sajnos, a szívtelen mostoha alakja látszik igaznak.

\*

Munkácsy tehát Csabára került.

„A miskolc–csabai utazásra csak homályosan emlékszem, abban az időben, mikor még se vasút, se jó országút nem volt: hosszú utazás lehetett. De a csabai megérkezés már világosan a fejemben maradt. 1851. november elején történt. Őszi nap, minden szomorúságával, ólomszürke ég és a messziségben fekete foltok tűnnek elő szabályos sorakozásban, élesen kiválva az egyhangú háttérből, amely átszeli a horizontot. Nagybátyám két templomtornyot mutatott a messziségben, az egyik magas volt és karcsú, a másik ennek csak a feléig ért, s mégis úgy néztek ki, mintha egymással szembe fordulva beszélgetnének.

– Látod a templomtornyokat? – kérdezte. – Az Csaba.

Már nagyon türelmetlen voltam, hogy új otthonomba érkezzünk, de kocsink megfeneklett az úton. Ló és kocsi fekete sártengerben úsztak, valóságos mocsár közepette. Az utat karók jelezték, amelyeket nagy távolságokban becövekeltek a földbe. Ennek az volt a célja, hogy az utasok ne tévedjenek oldalra.

Lassan jutottunk előbbre. A város képe csodálatba ejtett: hosszú-hosszú utca, egészen alacsony széles házakkal, amelyek szalmafedelei mintha a földből nőttek volna ki. Mind rendjében, sorjában állottak, akár csak a Rue Rivolin, Párizsban. A harminchatezer lakosú várost két hosszú utca vágja keresztbe. A középén, ahol az utcák metszik egymást, farkasszemet néz a két templom. Mindenütt csend uralkodik, egy lelket sem látni sehol, a házakból kutyák rontanak a szekérre, hangosan megugatják, aztán ismét eltűnnek a kerítések mögött.

Harang zúg mélabúsan, mire megkérdezem a nagybátyámtól:

– Miért harangoznak itt olyan lassan?

– A toronyóra jelzi az időt – feleli.

Miskolcon sohasem hallottam ilyen kongatást. Egyre tovább haladtunk.”

Egy életrajz írásakor alapvető követelmény, hogy az adatok megbízhatók legyenek. Márpedig itt alapos ellentmondás van Munkácsy Csabára kerülésének időpontjában. Önéletrajzában határozottan állítja, hogy 1851 novemberében érkezett Csabára. Előbb azonban azt is említi, hogy ez édesapja halála után történt.

Melyik az igazi időpont? 1851 novembere vagy 1852 májusa?

Az érveket, ellenérveket Munkácsy Békéscsabán című könyvemben felsorakoztattam. Közülük csak egyet emelek ki: Munkácsy szerint édesapja halála után került Békéscsabára, és édesapja hagyatékából származó tárgyakat talált nagybátyja szobájában. Márpedig az apa 1852. május 14-én halt meg. Mindent összevetve – ellentétben Munkácsy önéletrajzával – Miska 1852 májusának második felében érkezhetett Békéscsabára.